láthatóvá tenni muzsikáló városokat

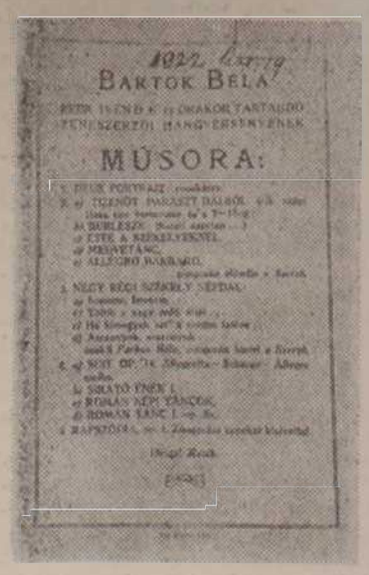

Bartók első kolozsvári hangversenyének műsora

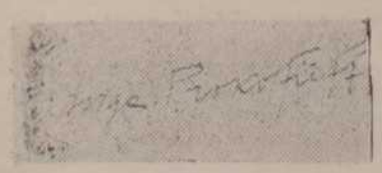

Prokofjev aláírása

1.

Mademoiselle Nadja Boulanger karácsony táján küldött legutóbb csomagot kolozsvári barátjának, Lakatos Istvánnak; teát, töltőtollat, finom írószereket és papírokat. Régebben kották érkeztek, most, ezzel a „gondoskodó" csomaggal talán arra akarta figyelmeztetni a zenei nevelés nagyasszonya nyolc évvel fiatalabb kollégáját, hogy ne törődjön azzal a 75 esztendővel, amit maga mögött készül hagyni, munkálkodjon tovább, s végezvén fontos dolgait, győzze le önmagában az idő gyorsulását.

És a csomaghoz mellékelt levélben újra megkérdezte: „Magát most is mindenki szereti?"

Tudja, kedves Mademoiselle Boulanger, valóban furcsa, hogy közel 1000 zenei krónika, közlemény és tanulmány szerzőjét, (Benkő András zenetörténész *Lakatos István zenei írásainak bibliográfiájában* 1966-ig 836 címet sorol fel), az erdélyi kortárs zene ötven évének állhatatos (a legállhatatosabb) figyelőjét és narrátorát mindenki szeresse, aki a Zenéhez közel áll. Vajon a végzett munka elkápráztató mennyiségi mutatószámáért szeretnénk csupán? Vajon csak a humoráért szeretnék? (Hiszen emlékszik, Mademoiselle Boulanger, annak a varsói nemzetközi zenetudományi kongresszusnak az egyik ebédszünetében nagy derültségre lett figyelmes, s a nagy kacagások minden alkalommal megismétlődtek, valahányszor a román, a bolgár és a magyar küldöttség tagjai leültek a közös asztalhoz, s mindennap megpróbálták valamelyikük nyelvét közös nyelvként beszélni, persze a hangot Pista bácsi vitte, s Ön a harmadik napon átküldte hozzájuk a titkárnőjét, s megkérte: engedjék meg, hogy Ön is velük étkezhessen, emlékszik reá? S Ön aztán úgy megszerette az anekdota- és szóvicc-rögtönző Lakatost, hogy amikor véletlenül elcserélték a nagykabátját, Ön kölcsönadta a lódenjét, s az Ön kabátja védelme alatt járta Varsó utcáit napokig, amíg a sajátja megkerült?) Vajon azért szeretnék, mert személyében nem a különböző értékeket szembeállító, s ítéleteihez e premisszák szigorú dialektikáján át érkező elemző-kritikust, hanem a művészietlenséggel és művészetellenes korokkal szemben minden értéket azonos örömmel felmutató és védelmező (ám ebben megtéveszthetetlen látású) publicista-zeneírót kell tisztelniük? Vagy azért szeretnék, mert olyan muzsikus vagy zenekutató még nem fordult meg dolgozószobájában, akinek ne nyitotta volna meg önzetlen, munkatársi gyanútlansággal és persze nem titkolt önérzettel féltve gyűjtött zenei dokumentációjának bármelyik fiókját? Valóban azért, amin csak ő nevet keserűség nélkül, hogy: „a mérnökök között a legjobb muzsikus, a muzsikusok között meg a legkiválóbb mérnök voltam Kolozsvárott?..." Szeretnénk egyszerűen azért, mert szeretjük a 75 éveseket, hiszen ilyenkor már oly mélyre ülepedik a rossz, a tévedés, a kolonc, hogy csak a felszínben meg-megránduló mélység emlékeztet a mindannyiunknak süllyedő, vagy elsüllyedt kövekre?

De, hát mondja, Ön miért szereti őt, Mademoiselle Boulanger?

2.

Nem voltunk sohasem Európa muzsikáló medencéje. Kis, rideg, töprengő iparosvárosok falai hallgatták este a parasztdalokat, az éneklő legényeket vagy azt az egyetlen zongorát („XVIII. század; pedál nélkül; empire stílusú szekrénnyel"), azt az egyetlen spinettet („bécsi gyártmány; a szerkezet alatt kis varrószekrény fiókokkal; XVIII. század végéről, kihúzható klaviatúrával"), azt az egyetlen hárfát („rajta cédula: Ugron Karolina 1790"), azt az egyetlen Virginált („készítette 1850 körül Szárazajtán egy székely asztalos") vagy azt az egyetlen görbe elefántcsont fúvóhangszert („kis bőrtokban 6 hozzávaló fuvóka; rajta N. Gy. monogramm és 1821. évszám"), amelyet valaki, valahol megszólaltatott.

Ezek a hangszerek előbb szerepeltek kiállításon (az első erdélyi zene- és színművészeti kiállítás, Kolozsvár, 1941 nov. 9—30, rendezte Lakatos István), mint hangversenyteremben. Ezeken a hangszereken semmi nyoma a hangversenydobogó fényeinek és fennmaradt egy szürke pulpitus 1776-ból („puhafa, kézi festéssel: Tsoma Gergely maga költségével tsináltatta") kollégiumi gyertyacseppek borostyánkövébe zártan.

És mégis, a füstből, ágyúmorajból, adókból, marakodásokból kibontakozó Erdélynek is van muzsikáló fejedelme (János Zsigmond) és muzsikáló polihisztora (Brassai Sámuel), fadúcra metszett hangjegyeket nyomtatnak benne (már 1554-ben, Hofgreff György kolozsvári nyomdájában), zeneszerzőket és népzenegyűjtőket (Kájoni) foglalkoztat, tekerőgordonyok és tárogatók búgnak, és főútján diadallal átvonul a XIX. század Hőse: a Művész — Liszt Ferenc.

3.

Csak azt nem értem, miért éppen egy építészmérnöknek kellett e visszafojtottan és szinte csak önmagának muzsikáló medencének a zenei múltját bejárnia...

— ...Azt akarod mondani: „miféle úri passzióból?" Hát nemcsak abból. Megbizatásom volt rá. Amikor 1919-ben, műegyetemi oklevéllel a zsebemben hazatértem és napidíjas mérnöknek szegődtem a városhoz, magához hivatott Seprődi János, a református kollégium tudós tanára, és megkérdezte, nem volna-e kedvem az ő zenei feltáró munkáját folytatni? Minthacsak érezte volna, mennyire sürget az idő: 1923-ban meghalt. És tudod, ki volt ez a Seprődi János?

— Zenetörténész és folklórista...

— ...Ennél is több. Amikor 1922-ben Bartók először járt Kolozsváron, azzal érkezett: két embert szeretnék meglátogatni — Seprődi Jánost és Hevesi Piroskát.

— De miért éppen Rád esett a választása?

— Valószínűleg vállalkozókedvem miatt. Hatodik gimnazista koromban vonósnégyest alakítottam. Ma is emlékszem az összeállításra: elsőhegedű LI, második hegedű dr. Holló Endre, később a Román Opera brácsása, Sándor János volt a csellista, a brácsás pedig Hadházi Sándor. Később, az egyetemi évek után újra összeültünk, s bár az összetétele sokszor változott, valójában 1940-ig a Lakatos-vonósnégyes állandóan működött.

— Hogyan kezdtél Seprődi útmutatásának eleget tenni?

— Legelőbb az első eredeti magyar dalmű születésének a körülményei és maga a Kotzebue szövege nyomán Kótsi Patkó János librettójára, Ruzitska József által szerzett partitúra, a *Béla futása* izgatott, amelyet nemcsak hogy Kolozsváron írtak, hanem még ugyanabban az évben, 1822-ben itt is mutattak be a Farkas utcai színházban. (Csire József bukaresti karmester éppen most tárgyal a kolozsvári Magyar Operával a mű felújításáról 150 év óta először.)

— Mit tud a zenei gyűjtő, krónikás és előadóművész a városi mérnökről?

— Hogy reggel nyolctól délután kettőig a hivatalában dolgozik. Hogy 1929-ben kiküldték Braunschweigba aszfalt-kerámiára, útépítésre szakosodni. Hogy adott pillanatban az egyetlen modern útépítő mérnök volt az országban, de ez több felelősséggel járt, mint előnnyel, mert ha valamelyik útburkolata nem bírta volna ki az előírt 15 éves, javítás nélküli használatot — becsukták volna. Hogy a braunschweigi iskolában megadott nyomon 1931-ben megérkezett hozzá egy ügynök, és meghívta Bolíviába útat építeni.

— Erről nem tudtam, hogy Dél-Amerikában is jártál...

— Nem jártam. Tél volt, este elindultam a feleségemmel a New York kávéház felé, ott adtunk találkát a szerződés aláírására. Amikor lefelé jövet az Egyetem utcából megpillantottuk a behavazott Mátyás-szobrot, előbb a feleségem fakadt sírva, aztán én, és nem írtam alá a szerződést.

4.

„Nagyon tisztelt hazafiak!

Engedjék meg, hogy szíves megemlékezésükért, melynek folytán engem a »Kolozsvári Dalkör« tiszteletbeli tagjává megválasztani begyeskedtek, legőszintébb hálaérzelmemet kifejezhessem!

Kétszeresen lekötelezve érzem magam e szíves megtiszteltetés által, mert igen kedves, felejthetetlen emlékek kötnek engem Kolozsvárhoz — a hol nemcsak első alapját vetettem meg szerény ismereteimnek, de megkönnyítette, szerencsésebb haladásomat is nagy részben ottani legbensőbb barátaim szíves részvételének, szakadatlan buzdításának köszönhettem, mit mindenkor hálás elismeréssel nyíltan bevallani szeretek...

Erkel Ferenc"

(Erkel Ferenc levele a Kolozsvári Dalkörhöz 1868 VI. 25.-én. Lakatos István irattárában.)

5.

A postás végül is megszokta a különböző nyelvű körpecséteket, elgyönyörködött a külföldi bélyegekben és tiszteletet ropogtatta meg a testesebb borítékokat, pedig nem tudhatta, hogy benne Maurice Ravel és Manuel de Falla dedikált fényképe érkezett Kolozsvárra. (Ravel nevében és megbízásából a Durand cég küldi a fotót és egy új kottát, köszönettel, abból az alkalomból, hogy először mutatták be Romániában I. vonósnégyesét, az elsőt, tehát még további vonósnégyeseket tervezett, de többet aztán mégsem írt sosem, ekkor már bejárt az ideggyógyintézetbe, s nemsokára bekövetkezett a teljes elborulás.)

A közönség végül is megszokta, hogy Haydn, Mozart, Beethoven, Schubert mellett néha olyan ismeretlen nevű szerzők művei csendülnek fel a Lakatos-kvartett műsorában, mint Szergej Prokofjev („Op. 50. vonósnégyesem 20—25 perces mű. Jó előadókat kíván, mert technikailag kissé kényes... Nem hiszem, hogy a klarinétot brácsával lehetne helyettesíteni, borzalmas változtatás lenne..."), R. Vaughan Williams („...boldog lennék, ha segíthetnék munkájukban... Az önök művészi inspirációjára bízom művem előadását. Csak annyit kérek, hogy vonósnégyesem Scherzoját, amely 7/4-ben van írva, olyan gyorsan játsszák, ahogyan csak lehetséges. Írtam kiadómnak, küldje el önöknek a partitúrát"), Honegger, Darius Milhaud, Alban Berg, Richard Strauss, Weiner Leó, Malipiero vagy Dimitrie Cuclin, akinek nyomtatásban csak 1968-ban megjelent *Trió*ja már 1928-ban elhangzik Kolozsvárott, és aki a felkérésre hitetlen csodálkozások s az eredeti kotta-példányért való aggodalmak közepette küldi Bukarestből a sajátkezűleg másolt hangjegyeket.

S a levelekből, amelyek a XX. századi zene megteremtőinek a soraiban, hangjegyeiben, üzeneteiben Európával, a fasizmustól sértetlen szellem és emberség régióival kötötték össze a címzett zeneírói munkásságát, ma már elsősorban éppen ennek a kimondhatatlan és megpecsételetlen szellemi szövetkezésnek az izgalma árad elevenebben, s nem a ritka értékpapírok delejessége. Érzem ezt ujjainak tapadásán, szemei felizzó emlékezésén, ahogy beléjük pillant és felém nyújtja, mint a „bűvészinas" Paul Ducas, Jaques Ibert, Felix von Weingartner, Bartók, Glazunov, Lajtha László, Sibelius, Pancsó Wladigerov és Lendvay Ervin (Puccini magántitkára) kézírását, és abban, ahogy restelkedés nélkül olvassa fel ma is Kodály 35 évvel ezelőtti intelmét, *Az erdélyi magyar énekkarok feladatairól* a Független Újságban 1935 szeptember 21-én megjelent Lakatos-cikkre válaszolván: „Küldött cikkét érdeklődéssel olvastam, valóban életbevágó kérdéshez nyúlt. (Lakatos ebben az írásában az Erdélyi Magyar Dalosszövetség kórusainak a műsorpolitikáját bírálta — B. Z.) A magyarságnak létérdeke, hogy énekkarai... jobbak és magasabb légkörűek legyenek... Csak félek, a választott módszerrel nem sokat ér el. Ezer névvel dobálja fejbe a szegény karvezetőket, akik azt se sejtik, hol keressék azt a sok remekművet. De jobb, hogy nem sejtik, mert kész katasztrófa volna, ha mind elénekelnék azt a sok rossz művet, amit vegyesen jókkal felsorol... Sokkal jobb módszer volna előbb 1—2 jobb karvezetőt személyesen megnyerni, 1—2 igazán jó művel megismertetni, s mikor előadják, megírni, hogy ez a helyes út. A példa gyújtó hatású... De főfeladat volna gyermek- és ifjúsági dalkörök szervezése. Ezt sem hírlapi zajjal, hanem csendben, tettel... Ismétlem: nem írni kell itt: tenni és a legkisebb kezdeményezést felkarolni. Nem kritizálni: termékeny, jó példát mutatni. Szíves köszöntéssel, Kodály Zoltán."

6.

— Jelenleg min dolgozol?

— A Szegeden élő Ruzitska Lajossal közösen (a kolozsvári muzsikus-Ruzitskák sarja) megírtuk *Kolozsvár zenei monográfiáját 1819—1944 között.* Nemrég kaptam vissza tőle az átnézett szöveget, s most majd kiadót kell keresnem a műhöz.

— A kamaramuzsikus, a zenetörténész, a mezőgazdasági építkezésről, az öntözésről, a modern útburkolásról, az új magyar műzenéről, Liszt Ferenc erdélyi útjairól könyveket író, az egyetemi tanár és a nyugalmazott városi mérnök Lakatos Istvántól kérdem: szokott-e elégedetlen lenni önmagával?

— Ha semmit sem csináltam volna, mint hogy összegyűjtöttem a romániai magyar zene dokumentumait — érdemes volt élnem.

BANNER ZOLTÁN

Gy. Szabó Béla fametszete

Maurice Ravel dedikált fényképe

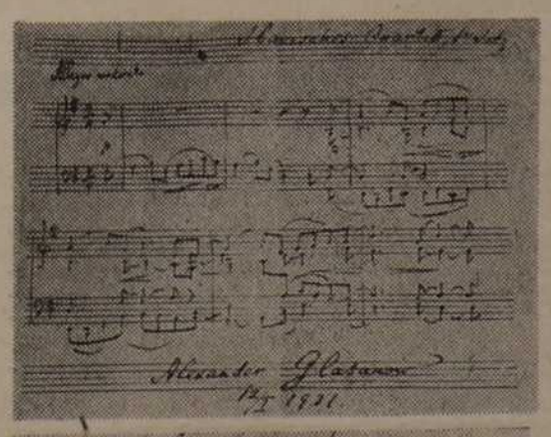

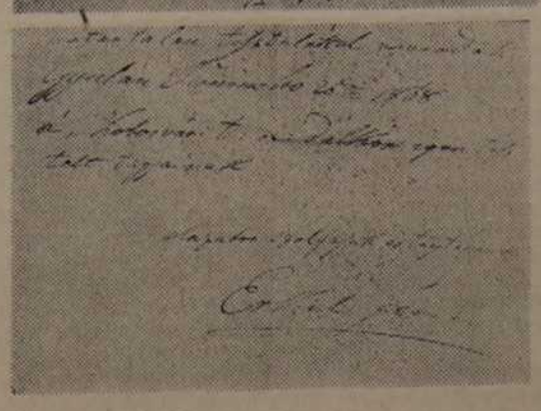

Glazunov aláírása

Erkel Ferenc aláírása

Manuel de Falla dedikált fényképe